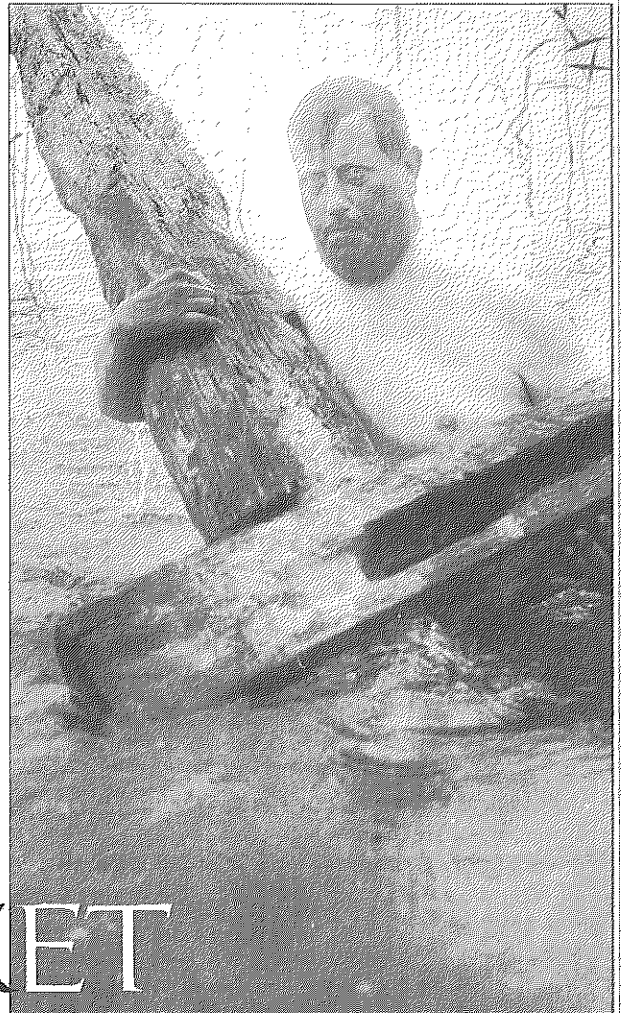

ARVID ZETTERLING OCH 1927 ÅRS UNDER- SÖKNING AV BULVERKET

Den märkliga träbyggnaden Bulverket i Tingstäde träsk har nyligen undersökts av marinarkeologer. De moderna undersökningarna har visat att sjöborgen byggdes på 1120-talet. Den uppfördes på kort tid och arbetet har uppskattats till cirka 36 000 dagsverken. Men när Bulverket var klart verkar konstruktionen att knappt alls ha använts.

Kanske skall byggandet av sjöborgen i Tingstäde ses i ljuset av den samhällsförändring som skedde på Gotland under tidig medeltid. Under en period då organiserad kristendom, kungamakt och andra feudala strukturer infördes på ön bör det funnits behov av en lättförsvard plats.

Denna text skall emellertid inte handla om det nya arbetet i träsket och dess tolkning utan om den första undersökningen av Bulverket. Konstruktion kartlades nämligen redan på 1920- och 1930-talen av artillerimajoren Arvid Zetterling.

De inledande uppmätningarna påbörjade Zetterling redan 1906.

Tjänsteplikter och världskrig

kom dock emellan och det var inte förrän han gick i pension 1921 undersökningarna kom i gång på allvar. De sista 16 åren av sitt liv fram till 1937 kom han att helhjärtat ägna sig åt Bulverksutforskningar.

Zetterling var en mycket duglig och företagsam undersökare även om kanske hans grävnings- och dokumentationsteknik idag lämnar en del att önska. I efterlämnade fältanteckningar och dagböcker på Historiska museet (ATA) framträder också bilden av en både humoristisk och relativt excentrisk man.

Texten nedan är en rapport som Arvid Zetterlings skrev efter 1927 års arbete. Man kan läsa det som forskningshistorik och som en lustig berättelse av en färgstark person. Men majorens text berör också något som anknyter till en pågående vetenskapsteoretisk debatt inom arkeologifämnet.

–Hur skriver man egentligen om arkeologi? –Vad är skillnaden mellan att redogöra för forskning och berätta en historia?

Johan Rönnby

Geologen, dr Lennart von Post deltog med "sin vördnadsvärda corpus" i Bulverksarbetena (ATA)

Bulverket, påbyggnaden i Tingstäde träsk på Gotland. 1927 års undersökning och arbete:

Tingstäde är en ort ägnad åt försvaret. Redan vid järnvägsstationen ser man mitt framför sig röda hus högt på en kulle, synliga på långt håll. Ortsbefolkningen upplyser om att de är ammunitionsförråd. Så observeras andra större byggnader, avsedda för Gotlands trupper, närmare den vackra älterdomliga kyrkan med sitt väldiga torn, en gång avsett för försvar även det. Av befästningar ser man däremot intet, de moderna lika lite som den uråldriga i sjön. Jo, på andra sidan kyrkan från stationen räknat iakttagas ett taggigt stängselträdsnät, som med listig beräkning tjänstgör som skyddande förklädnad för Gotlands Verdun, pansarfortet i Tingstäde fästning med sina väldiga långskjutande kanoner. Nedanför breder sig sjön, på vars botten

BULVERKETS DAG

i Furubjers park, Tingstade,
söndagen den 21 augusti från kl. 1 e. m.
Konsert av K. Gotlands inf.-kårs reg.ismusik.
Föreläsning av Fil. Dr. J. Nihlen:

Gotlands arbete när de stridande vattarna emdas.
Recitation till luta.

Servering av kaffe, askedrycker, konditorivaror, glass, smörgåsar
Tombola. Varpkastning.
Bergallik, Kåbyning, Hårschaller, Farnskäpp.

Dans från kl. 7 e. m.

En utställning: uppvisning av konstflygning över Furubjers

Ärverks museum under åren 1927-1928. Utställning om
den 10. augusti, kl. 10.00. Inträdesbiljetter till 50 öre.
Dessa biljetter gäller för alla. Inträdesbiljetter till 25 öre.
Inträdesbiljetter till 25 öre.

Lördagen den 20 augusti: **DANS** från kl. 8 e. m.
Musik: K. Gotlands Inf.-kårs,

Inträdesbiljetter till 25 öre.

För att sprida kunskap om Bulverket och för att finansiera undersökningarna ordnade Zetterling Bulverksdagar. Affischen är från 1932 (ATA)

den enorma träbefästningen sedan kanske ett och ett halvt årtusende långsamt multnar. Den skulle med lindrig överdrift kunnat benämnas sin tids Gibraltar, om den legat vid kusten.

Om den lärdes sats, "allt flyter", än har sin allmängiltighet, så kan den ej passas in på Bulverket. Det är ohjälpligt sjunket sedan kanske ett och ett half årtusende. Ansträngningarna att bringa i dagen delar, som kunna ge möjlighet till datering av denna enorma befästning, har dragit snart åtta års icke uteslutande sommararbete. Frågan: har byggnaden helt eller delvis varit bebyggd, har sommaren 1927 blivit besvarad, vilket framgår av nedanstående rader.

Under juli månad började arbetet, som avsåg bottenundersökning med sond för finlandet av kulturföremål. Solen lyste fräsande gul från en rent neapolitansk himmel

och paralyserade vådrets makter i närheten på en hel månad. Så gott som vindstilla rädde hela tiden, vattnet i sjön klart som bergkristall och sikten därför så god, som den endast vid något enstaka tillfälle eljest kan vara. Varje minsta föremål på botten kunde tydligt ses. Vad som vid föregående undersökning skymtats kunde nu identifieras. Så befanns att sjunkna golv i verkligheten voro rester av byggnadsvirke.

Av bland annat ekonomiska skäl hade ingen flotte utrustats utan man var hänvisad till båtar, sk flåtkor, veritabla askar, lättrodda och lättkantrade. Dr v. P (*Dr von Post, JR komm.*) befanns sig en del av månaden i Tingstade för fastlandet av Bulverkets ålder genom pollenanalys, senare infann sig dr. A (*förmodligen Dr. Arne, JR komm.*) amanuens vid Statens Historiska museum, och för undersökning av de gjorde iakttagelserna fanns ej

Majoren provade flera olika metoder för att dokumentera stockarna på sjöbotten. Han försökte med flygfotografering och foto från vätgasballonger. Det mesta ritarbetet gjorde han dock för hand uppklätrad på en stige (ATA)

annat än att ta sig vatten över huvudet.

Corpora non agunt nisi liquida-kroppar agera bäst i väta. Detta gäller i alldeles särskild grad dr. v. P. vars vördnadsbjudande corpus tynger fasta landet med ca 120 kg, men i vatten har en obegriplig lätthet och lyftkraft. Tillsammans med halvindianen (*arbetskarlen Winkvist från Myrvälder, JR komm.*) drogo vi andra även om inte precis ett strå till den stack av omsorgsfullt behandlat byggnadsvirke, som så småningom samlades vid ämynningen nära kyrkan.

Där fotograferades, mättes och avritades det funna virket, beständes av hörnstöckar med utsparrade rämnor och tvärgående hål, plankor med falsar, plankor med hål i för dymlingar, delvis ännu kvarsitande, snett avskuret rundtimmer avsett att skarvas mm.

Fortsättning på sidan 22

På Bulverksdagarna transporterades den nylikna allmänheten ut till den gåtfulla borgen med hjälp av en flatbottnad eka (ATA)

Som officer i artilleriet hade Zetterling stor erfarenhet av att mäta skjutvinklar och avstånd. Dessa kunskaper praktiserade han vid fältarbetet på Bulverket. Bland annat mättes cirka 3500 pallisadpålar in med teodolit (ATA)

Att läsa mera:

Fortsättning från sidan 21

Virket avsändes sedermera till Statens Historiska museum, där det på grund av lokala förhållanden t.v. är säkert begravet.

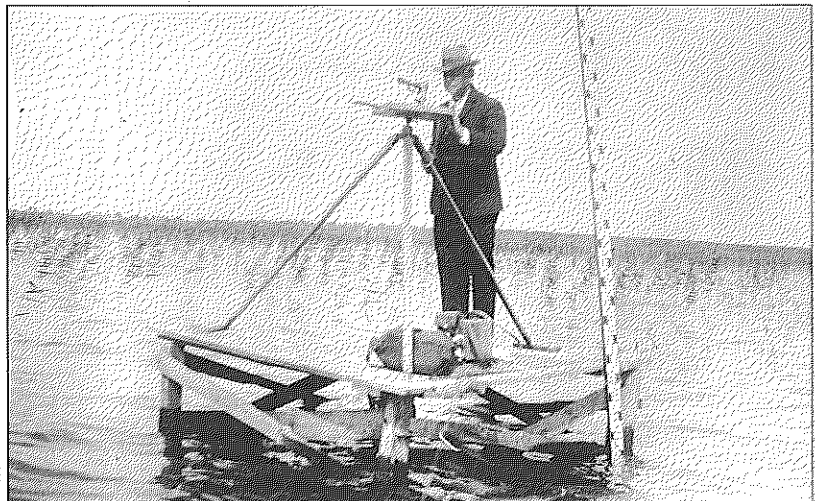
Om det också var svalkande att löga sin liljelemmar i den tropiska hettan, så kan man inte hålla på med det hela dagen. De andra uppgifterna, bottenavsökning och kontrollmätning av palissader och fyrkanter i Bulverkets sidor måste även utföras.

En modell av NV hörnet av det samma blev i januari färdig och överlämnades till Historiska Museet. Den ger, då den endast omfattar en mycket liten del av det ofantliga byggnadsverket, ingen klar bild av det hela, varför under sommaren och parallellt med arbetena på sjön framställande av en ny modell i skala 1/250, den förra är i skala 1/50, ägde rum. I ännu icke fullbordat skick befinner den sig även i Historiska museet. En kopia borde givetvis förfärdigas för Gotlands fornsal, vilket är en ren penningfråga (*originalet finns idag utställt i Fornsalen, jr komm.*)

Bendegard, C.
1989
Bulverket i Tingstäde-träskundersökningarna 1921-1936. Gotländskt arkiv. Visby

Rönby, J
1995
Bålverket. Om samhällsförändring och motstånd med utgångspunkt i det tidigmedeltida Bulverket i Tingstäde träsk på Gotland. Riksantikvarie ämbetet. Studier från UV, Sthlm. Skrifter nr 10

Varenius, B.
1983
Arvid Zetterling. Meddelanden från marin- arkeologiska sällskapet

Med de gjorda fynden är det nu bevisat vad jag länge förmodat, att å Bulverkets många fyrkanter som fundament verkligen hus varit uppförda. Byggnadsättet är skiftesverk i huvudsak likt det som ännu idag finnes kvar i Skåne och på Gotland, men enligt dr. Sigurd Erixon i Nordiska museet, av primitiv beskaffenhet av hittills så icke iakttaget slag.

Rörande åldersbestämningen genom pollenanalys är ännu intet känt. Men vad betyder det, denna gamla befästnings ålder? Vad kan det ha för nytta med sig att lära känna den? Och dess konstruktion och bebyggande? Jo, dess datering skulle kunna kasta ljus över Gotlands historia under förhistorisk tid om ock ej alltför avlägsen tid. Gutasagan berättar om en utvandring från en vid något för befolkningen kritisk tillfälle. Professor Birger Nerman har anslutit sig till sagans innehåll och trott sig kunnat faställa utvandringen till omkring 4- 5- eller 600-talet. Denna utvandring torde föregåtts av Gotlands erövring av Svearne.

Betänker man att Bulverket dragit åtminstone 100 000 dagsverken, fällning av minst 10 000 grova träd, kvistning, huggande av 20 000 genomgående hål i ändarne, fällning av minst 20 000 klenare träd till palissader, transport av virket, uppbyggande av fyrkanterna, nedslående av pallisadstolpar, neddrivande av 1200 skradda knutpunktsstolpar, läggande av golv, byggande av hus, så inses att detta arbete måste ha ägd rum, före och icke efter den utvandring, som i hög grad tunnande ut befolkningsstocken på Gotland. Med sannolikhet är det uppfört just i samband med den befarade invasionen av svear.

Ur denna synpunkt är Bulverket förtjänt av en fortsatt ingående undersökning. Och ej blott denna. De släktingar om ock på avlägset håll, som Bulverket har ligga i Pommern, Mecklenburg m fl. trakter av Nordtyskland. Genom Bulverket torde man kunna få närmare kännedom om förbindelser under förhistorisk tid mellan detta land och Gotland.

Hässleholm i mars 1928
Arvid Zetterling